

presència

Número 1809. Del 27 d'octubre al 2 de novembre del 2006. Any XLI. 0,20 €

Guàrdies d'assalt al carrer de la Diputació de Barcelona el 19 de juliol del 1936, en una de les fotografies més famoses de Centelles. / © AGUSTÍ CENTELLES

Agustí Centelles

VIDES D'UN FOTÒGRAF. Una gran exposició a Barcelona repassa la vida i l'obra del fotoperiodista català que millor va captar l'horror de la Guerra Civil. / 2 a 9

Les vides d'un fotògraf

AGUSTÍ CENTELLES. El fotoperiodista català que millor va captar l'horror de la Guerra Civil va haver de mantenir amagades les seves fotos fins al 1976. Ara se li fa justícia amb una gran mostra a Barcelona.

IRENE CASELLAS
● El 19 de juliol del 1936, l'únic fotoperiodista que va recórrer els carrers de Barcelona per captar el que hi estava passant va ser Agustí Centelles (València, 1909-Barcelona, 1985). Aquell dia va fotografiar una de les escenes que, sens dubte, han passat a formar part de l'imaginari col·lectiu i de la memòria visual de la Guerra Civil: tres milicians disparant pels carrers de la ciutat, parapetats darrere els cossos d'uns cavalls ensangonats. La imatge, convertida en un símbol de la resistència popular contra l'aixecament franquista, va ser portada als diaris de l'època i en publicacions com la francesa *Paris-Soir* i la nord-americana *NewsWeek*.

Centelles, que llavors ja era un reconegut reporter gràfic, va continuar copsant la realitat de la Guerra Civil des del bàndol republicà. Va visitar el front d'Aragó diverses vegades –són seves les imatges de la conquesta de Terol i de la batalla de Belchite– i també va retratar la convulsa activitat política a Barcelona i la vida quotidiana a la rereguarda. El 1937 va ser mobilitzat i va continuar fent fotografies per al Comissariat General de Guerra de l'exèrcit de l'Est, convertit en un testimoni d'excepció d'uns moments clau en la història del país. Amb la derrota de la República, va haver de prendre, com tants altres, el camí

de l'exili, però es va endur amb ell una maleta carregada amb els negatius que podien resultar comprometedors si queien en mans de les tropes franquistes. Després de passar pels camps de concentració de les platges del Rosselló, va anar a parar al camp de Bram, prop de Carcassona, i un cop en llibertat es va quedar a viure en aquesta ciutat durant cinc anys.

El 1944, quan la Gestapo va detenir alguns membres de la resistència francesa amb els quals havia col·laborat, Centelles va decidir marxar cap a Andorra i tornar a Catalunya, on va viure a la clandestinitat durant dos anys. El 1946 es va entregar a les autoritats franquistes i va ser jutjat, però no va haver d'ingressar a la presó. Això sí, li van impedir continuar treballant com a periodista, i a partir de llavors es va haver de guanyar la vida fent fotografies industrials i publicitàries. El 1976 va decidir recuperar els negatius amagats a Carcassona, i per fi, la importància de la seva obra va poder ser reconeguda. Molt admirat pels fotògrafs més joves de la transició, Centelles ha estat qualificat sovint com el Robert Capa català. El 1984, el Ministeri de Cultura li va concedir el

EL FOTÒGRAF

Centelles es va comprar la primera Leica el 1934 per 900 pessetes. La imatge de sota és del 1972 i pertany a l'arxiu de la família.

Premio Nacional de Fotografia, un reconeixement gairebé pòstum, ja que va morir l'any següent. Ara, una gran exposició al Palau de la Virreina de Barcelona permet recuperar la figura i l'obra d'aquest gran fotoperiodista, marcat per una experiència vital que el va obligar a mantenir-se en l'anonimat durant més de 37 anys.

Els orígens d'una vocació

Agustí Centelles va formar part de la generació que va viure l'aparició de noves tecnologies i el seu impacte en la població. De jove va quedar enlluernat pel cinema i sembla que el seu gran somni era ser operador cinematogràfic. Als 16 anys, però, va entrar a treballar als tallers d'*El Día Gráfico*, i van començar a passar per les seves mans imatges dels més importants fotoperiodistes internacionals d'aquell moment.

«En la secció on es muntaven les pàgines, tenia ocasió de veure fotografies d'arreu del món, i m'adonava que aquella informació era molt diferent de la que es veia aquí. Això em va moure a renovar-ho.» Són paraules de Centelles, recollides en un dels audiovisuals que es poden veure en

l'exposició de la Virreina, i que es completa també amb declaracions del fotògraf Kim Manresa, un dels seus grans admiradors, i del cineasta David Trueba, que va utilitzar les imatges de Centelles com a inspiració per a la pel·lícula *Soldados de Salamina*.

La cultura visual de Centelles i l'instint natural que tenia com a periodista van ser les claus per convertir-lo en un reputat reporter, un antecedent del que ara coneixem com *freelance*, ja que aviat es va establir pel seu compte i es dedicava a vendre les còpies de les seves fotografies als principals diaris de l'època, quedant-se sempre els negatius.

El mateix explicava anècdotes sobre els enganys que sovint utilitzava per aconseguir les imatges que volia, com les d'un important judici que es feia a porta tancada al Palau de Justícia de Barcelona. En aquella ocasió va comprovar que alguns passants aconseguien entrar a la sala, barada per a la premsa, simplement explicant als guàrdies de la porta que eren de la casa. No s'ho va pensar, va sortir al carrer, va comprar uns quaderns en una llibreria per poder dissimular i va anar ben decidit cap a la porta, on no li van posar cap problema per entrar. Duia la càmera Leica amagada a la butxaca i aquella mateixa tarda els diaris ja publicaven les fotografies.

L'EXPOSICIÓ

– LLOC
Palau de la Virreina. La Rambla, 99, de Barcelona

– DATES
Del 3 de novembre del 2006 al 4 de març del 2007

AGUSTÍ CENTELLES

FOTÒGRAF

«QUAN VAIG COMENÇAR A L'OFICI, ELS REPORTERS GRÀFICS NOMÉS FOTOGRAFIAVEN COSES ESTÀTIQUES. JO VOLIA FER FOTOS VIVES, CAPTAR MOMENTS»

Represaliat pel franquisme, en tornar de l'exili Agustí Centelles ja no va poder tornar a exercir de reporter gràfic i es va haver de dedicar a la fotografia industrial i publicitària. Aquesta imatge és d'una campanya per a la marca Chupa Chups./© AGUSTÍ CENTELLES

AGUSTÍ CENTELLES

FOTÒGRAF

«JO EL SENTO, EL REPORTATGE. NO ÉS NOMÉS PRÉMER EL BOTONET O QUE ET DIGUIN VÉS AQUÍ O VÉS ALLÀ. S'HA D'INTUIR, DUR-LO A DINS, S'HA DE FER DE DETECTIU DE LA NOTÍCIA»

AGUSTÍ CENTELLES

FOTÒGRAF

«NO DONAVA IMPORTÀNCIA A ALLÒ QUE HAVIA FET. EM VAIG ENDUR ELS NEGATIUS PER SALVAR MOLTA GENT. NO VOLIA QUE NINGÚ FOS REPRESALIAT PER UNA FOTO MEVA»

Els negatius salvats

I.C.

● El febrer del 1939, Agustí Centelles marxa cap a l'exili i s'emporta amb ell prop de sis mil negatius que no vol que caiguin en mans dels franquistes. Primer passa pels camps de concentració de les poblacions costaneres del Rosselló, on desenes de milers de refugiats van haver de malviure en condicions extremadament dures. El fotògraf no se separa mai del seu equipatge i gràcies a l'ajuda d'alguns amics aconseguix que no l'hi robin ni l'hi decomissin. Poc després, el traslladen al camp de Bram, prop de Carcassona. Allà, juntament amb un altre fotògraf català, va muntar un petit laboratori fotogràfic al mateix barracó on dormia i va ser capaç de captar gran quantitat d'imatges que s'han convertit en un document extraordinari per conèixer com era la vida en un camp de concentració.

La situació es va tornar molt compromesa quan els gendarmes el van descobrir, però gràcies al fet que Centelles tenia un carnet internacional de periodista, expedit a París i redactat en francès, aviat es va guanyar la confiança del comandant del camp i el va convèncer de muntar una exposició de fotografies per demostrar que el de Bram era un camp modèlic. A finals del 1939, Centelles va quedar en llibertat i es va poder emportar les maletes amb el seu preuat testimoni fotogràfic. Va trobar feina en un taller d'òptica i fotografia de Carcassona i es va instal·lar a la casa d'uns pagesos de la zona, on va viure durant cinc anys. En aquell període, va entrar en contacte amb altres exiliats republicans que col·laboraven amb la resistència francesa a l'ocupació nazi. Els coneixements de Centelles van ser molt útils per falsificar documents, però el gener del 1944, arran de les detencions d'alguns

Centelles, sortint del camp de Bram.

companys fetes per la Gestapo, el fotògraf no va tenir més remei que fugir cap a Andorra i des d'allà va optar per tornar a Catalunya. Els negatius els va deixar a la casa on dormia, ben protegits perquè no es fessin malbé. Probablement llavors no creia que tardaria tants anys a anar-los a buscar: la custòdia del material va passar del pare de la família de pagesos al fill i després al nét. El 1976 es va veure amb cor de tornar a Carcassona i recuperar el material. Com que no se n'acaba de refiar, va muntar un sistema de camuflatge per passar la frontera. I quan la Guàrdia Civil el va deixar passar sense cap problema, l'únic que va lamentar va ser que hauria de tornar a ordenar tots els negatius.

Amb aquesta tenacitat i contundència, no és estrany que revolucionés la feina dels periodistes gràfics, gràcies sobretot a la petita càmera Leica, que li permetia més llibertat de moviments i la possibilitat de captar les imatges d'una manera més àgil i menys estàtica.

La Leica el va continuar acompanyar durant la Guerra Civil. «Anava al front d'Aragó, fotografiava i tornava a baixar a Barcelona, on lliurava el material als diaris. Després, un altre cop al

AGUSTÍ CENTELLES

FOTÒGRAF

«QUAN ETS FOTÒGRAF ESTÀS PEL QUE FAS, VEUS EL QUE PASSA PERÒ HO VEUS COM UNA FOTO. UN COP HAS PLEGAT LA MÀQUINA, COMENCES A PENSAR-HI I SE'T REGIRA L'ESTÓMAC»

front. A Barcelona, mentrestant, també anava captant diverses imatges. Posteriorment em van mobilitzar, i per sort em van deixar anar amb la màquina a fotografiar i no vaig haver d'agafar el fusell.» Ho recordava en una entrevista al *Punt Diari* el 1980, quan es va fer a Girona una de les primeres exposicions amb el seu material recuperat.

Quan s'aproximava el final de la guerra i va haver de marxar cap a l'exili, es va endur dues maletes amb el seus preuats negatius,

prop de sis mil.

L'exposició *Centelles, les vides d'un fotògraf 1909-1985*, permet resseguir la història d'aquell material fotogràfic, que es va passar 37 anys ben guardat en una casa de pagès de Carcassona. La seva recuperació, el 1976, va ser tot un incident per a una nova generació de fotoperiodistes. «Redescobrir-lo va ser molt important. Fins llavors no teníem cap referent de fotoperiodista que fos d'aquí, tots eren estrangers», explica Kim Manresa en la seva

KIM MANRESA

FOTÒGRAF

«EL FOTÒGRAF HA DE SER CONSCIENT I RESPECTUÓS, NO S'HA DE RECREAR EN LA MISÈRIA NI EN LA MORT. ELS DE LA MEVA GENERACIÓ TENÍEM CENTELLES COM A REFERÈNCIA»

L'endemà de les eleccions del febrer del 1936, un grup de persones es va congrega a la plaça de Sant Jaume per celebrar el triomf del Front d'Esquerres. La Guàrdia d'Assalt els va dispersar i Centelles va captar els aldarulls en una sèrie de fotografies, gràcies a les quals es pot seguir la seqüència dels fets. L'home d'aquesta fotografia va poder escapar./

© AGUSTÍ CENTELLES

col·laboració amb l'exposició.

Pel cineasta David Trueba, els enquadraments que utilitzava Centelles eren molt cinematogràfics. Les profunditats, els espais oberts i el fet de centrar els personatges en funció del missatge que es vol donar i no de l'estètica fan pensar, segons Trueba, que Centelles disparava la seva càmera amb un cert pudor. El director va utilitzar per a la seva pel·lícula la imatge de la dona plorant davant el cos del seu marit, mort en un bombardeig a Lleida ja que «ex-

pressa que la guerra no es resol en l'èpica sinó que es pateix a la rereguarda, en les famílies, les dones, els nens, aquells que han de deixar les seves cases...». Una altra de les fotografies de Centelles, en què es veu, des de l'interior d'un vehicle i a través del parabrisa, una llarga filera de soldats que van cap al front, també va servir d'inspiració per a una de les escenes del film.

L'exposició, que ocupa 24 sales del Palau de la Virreina i és la més gran que s'ha fet fins ara en

KIM MANRESA

FOTÒGRAF

«AGUSTÍ CENTELLES TÉ MOLT DEL GENI DE L'AVANTGUARDA RUSSA, DEL GENI DE CARTIER BRESSON, DEL GENI DE CAPA... COM TOTS ELS MESTRES, AIXÒ EL FA MÉS GRAN»

aquest espai, es completa amb instal·lacions de fotògrafs contemporanis com ara Joan Fontcuberta i Gervasio Sánchez, així com recreacions audiovisuals de Quelic Berga i Maite Ninou. A més, no es queda simplement en la trajectòria periodística de Centelles abans i durant la Guerra Civil, i s'hi poden veure algunes de les fotografies, també de gran qualitat, que va continuar fent quan va tornar de l'exili, reconvertit forçosament en un fotògraf industrial i publicitari.

DAVID TRUEBA

CINEASTA

«CENTELLES ÉS UN PERSONATGE FONAMENTAL A L'HORA DE POSAR EN ESCENA LA GUERRA CIVIL. EN ELL VAIG TROBAR ALLÒ QUE NO HAVIA TROBAT EN IMATGE EN MOVIMENT»

Cua de votants al carrer Casp de Barcelona, en les eleccions del 16 de febrer del 1936. És ben diferent d'altres cues també retratades Centelles, on es veuen obrers i gent humil somrient, anticipant segurament la victòria del Front d'Esquerres. © AGUSTÍ CENTELLES

MIQUEL BERGA / Comissari de l'exposició

«L'únic moment en què Centelles no va poder fer fotos va ser el de la derrota»

● «Cap altre fotògraf professional ha hagut de mantenir la seva obra amagada durant 36 anys. La vida de Centelles és una gran epopeia, amb l'afegit que la seva obra conté la memòria visual que tenim molts de la Guerra Civil.»

«L'exposició s'organitza com una mena de *flashback* a partir d'una visita que vam fer l'any passat a la casa de Carcassona amb el fill d'Agustí Centelles per veure el lloc on van estar guardats els negatius, embolicats en paper de plata i meticulosament guardats en caixes de llet.»

«L'operació de salvament de les imatges té unes connotacions de fibra moral i de militància política, perquè Centelles no les guarda pel seu valor artístic o per una extremada consciència d'autor. Les guarda per seguretat, perquè eren proves que

podien ser mortals de necessitat per a moltes persones.»

«Hem contextualitzat l'etapa formativa de Centelles, mostrant el tipus de pel·lícules que podia veure a Barcelona els anys trenta, i explicant que la seva il·lusió era fer cine. Les seves fotografies estan enormement influenciades pel cinema de l'època. Ell mateix deia que anava al cine i no es fixava tant en l'argument com en l'enquadrament o la il·luminació.»

«Centelles compra una Leica el 1934 i això li canvia la vida. A partir de llavors, viu amb la Leica penjada al coll. És el primer que la utilitza i contribueix a canviar el concepte de reportatge gràfic. L'exposició reflecteix l'ambient dels fotògrafs d'aquella època: Enric Badosa, Sagarra, Lluís Torrents, Merletti... Centelles és probablement el

millor en un ambient molt fecund de la premsa catalana en general i del fotoperiodisme en particular. Comença a publicar fotos a les portades de les principals publicacions i és molt conscient de la seva pròpia obra i del seu propi nom. Els diaris valoren que Centelles té nas per a la notícia i que hi és abans que cap altre.»

«Utilitzant les seves pròpies paraules, ell era un caçador d'imatges. Capaç de captar l'instant i molt conscient del valor del reenquadrament en el fotoperiodisme.»

«Durant la guerra reacciona com el fotoperiodista intuïtiu que és, però hi ha un moment en què no pot continuar tirant fotos: quan surt cap a l'exili. Hem pogut treballar amb uns diaris inèdits que va escriure durant l'exili, i ell mateix ho explica: 'He

DAVID TRUEBA

CINEASTA

«HI HA FOTOGRAFIES QUE APARENTMENT NO TENEN DRAMATISME PERÒ QUE ET TRENQUEN L'ÀNIMA PERQUÈ HI VEUS EL FONS DELS ULLS DE LA GENT»

Militants anarquistes i guàrdies d'assalt, en un cotxe requisat el juliol del 1936, a la Via Laietana de Barcelona. El cotxe està engalanat amb quadres al·legòrics de la República i pintat amb la sigla de la confederació anarquista CNT. / © AGUSTÍ CENTELLES

perdut l'esma de periodista.»

«Cal tenir present que era un fotògraf militant, no era un enviat a fer fotos a una guerra llunyana. Estava fotografiant la seva pròpia guerra, la seva pròpia derrota. Està incrustat en un bàndol, que és el que perd. En un moment en què qualsevol altre fotògraf hauria fet fotos estremidores, ell és incapaç de fer-ho.»

«Les seves fotos, centenars, del camp de concentració de Bram són un testimoni excepcional. En l'exposició es reproduïx el petit laboratori que hi va muntar i algunes de les frases dels seus dietaris, on reflecteix el seu desig de tornar a ser lliure i continuar tenint un nom com a fotògraf. També s'hi expliquen les seves peripècies quan va sortir del camp i va posar el seu art al servei de la falsificació,

Miquel Berga, amb una foto de Centelles a l'ordinador. / M.R.
per ajudar la resistència contra els nazis.»

«Quan va tornar clandestinament a Catalunya, després que alguns dels seus companys fossin enviats a Mauthausen i segurament pensant que el

règim de Franco no podia durar gaire, va haver de fer de flequer a Reus durant una temporada. Es presentava als concursos de fotografia del Cercle de Lectura d'aquesta població com Agustín Ossó (el seu segon cognom) i els guanyava tots.»

«Finalment, l'exposició també il·lustra la faceta, totalment desconeguda, de Centelles com a fotògraf industrial i publicitari. Sorprendrà veure fotografies seves de models lleugeres de roba, d'anuncis de la Chupa Chups o de micos bevent Anís del Mono. Les seves imatges industrials també són de gran interès des del punt de vista tècnic, ja que també era un mestre manipulant negatius.»

«Volem que aquesta exposició sigui el seu reconeixement definitiu, però una Creu de Sant Jordi a títol pòstum no estaria malament.»

DAVID TRUEBA

CINEASTA

«LA IMPLICACIÓ NO FA PITJORS LES FOTOS NI ELS TEXTOS. CENTELLES ÉS EL GRAN FOTÒGRAF DE LA GUERRA CIVIL, I ORWELL, EL GRAN ESCRIPTOR. I TOTS DOS EREN COMBATENTS»

Un soldat manté la vigilància davant un grup de persones encuriosides, que observen la seu del Centre Autònom de Dependents del Comerç i de la Indústria, a la rambla de Santa Mònica de Barcelona, que va ser bombardejat per l'exèrcit durant els fets d'octubre del 1934. / © AGUSTÍ CENTELLES

Agradable, discret i tolerant

● Els fills d'Agustí Centelles, Sergi i Octavi, no van tenir constància de l'existència de l'arxiu fotogràfic del seu pare fins a l'any 1962, quan el fotògraf va aconseguir que les autoritats franquistes li tornessin el passaport que li havien retirat en tornar de l'exili. Aquell any, els Centelles van fer un viatge a Carcassona, per anar a veure la família amb qui Agustí s'havia allotjat durant cinc anys i que encara li guardava les caixes amb les fotografies. El seu pare havia mantingut tots aquells anys el contacte, i el nét de la família encara ara recorda que cada Nadal esperaven la seva felicitació, que sempre anava acompanyada de torrons.

Durant el viatge, Centelles també va tornar a veure la Carmeta, la cuinera catalana que normalment els feia el menjar a ell i a altres exiliats. Van recordar plegats algunes anècdotes, com ara que en aquells anys quan menjaven millor era a final de mes, perquè un cop s'havien quedat sense francs i havien de demanar que els fiessin, sempre acabaven comprant pollastre i altres aliments que normalment no eren al seu abast, ja que si els podien quedar a deure no els semblaven tan cars com quan els havien de pagar.

«Va ser un viatge molt emotiu i vam passar uns dies molt feliços, però encara era arriscat endur-se

els negatius, i el pare els va tornar a deixar allà», explica Sergi Centelles.

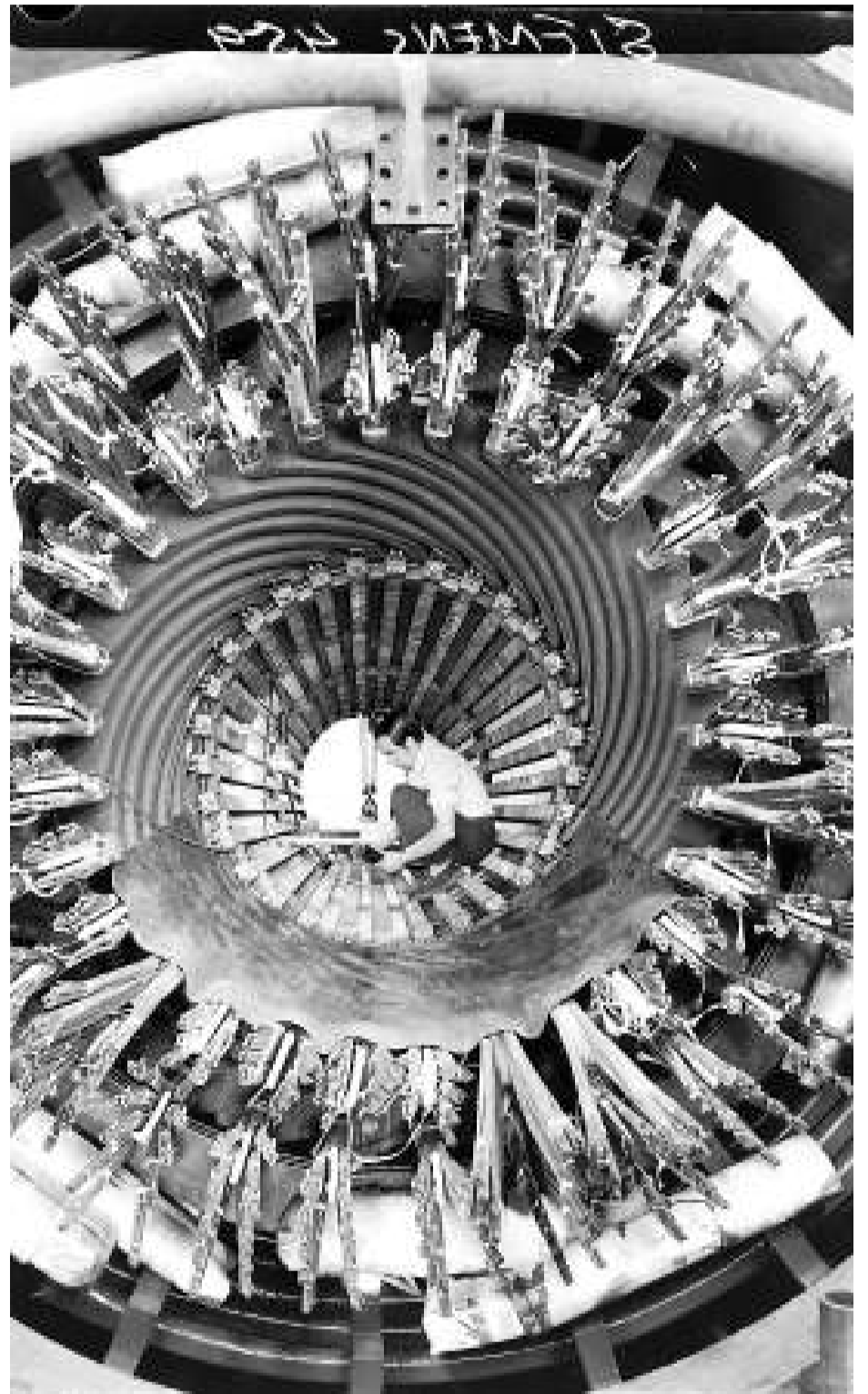
El fill el recorda com una persona que sobretot tenia facilitat en el tracte. «Tothom que el coneixia —assegura— el trobava agradable i simpàtic. A més, era una persona molt tolerant. Era d'esquerres i no se n'amagava, però mai no intentava imposar les seves idees. Sempre era fidel a la idea que la seva llibertat acabava on començava la dels altres.»

També era molt discret, i si bé els fills saben que havia estat implicat en els moviments d'esquerres, ell mai no en feia cap comentari. Això sí, recordava sovint anècdotes de la seva feina com a reporter. «A

KIM MANRESA

FOTÒGRAF

«LES FOTOGRAFIES D'AGUSTÍ CENTELLES SÓN PATRIMONI DE LA HUMANITAT I TAMBÉ PATRIMONI DE TOT UN POBLE»

Maquinària industrial de l'empresa Siemens, fotografiada per Centelles el 1969. / © AGUSTÍ CENTELLES

vegades explicava les situacions de perill en què havia estat durant la guerra, com ara els bombardejos o un accident que va tenir en un pas a nivell. També recordava com, amb la càmera Leica, havia pogut fer fotografies d'amagat del judici sumaríssim contra el general Manuel Godeu, que havia encapçalat l'aixecament militar a Barcelona el juliol del 1936 i que va ser afusellat el mes d'agost. La càmera la duia amagada a la panxa i quan volia fer la foto feia un senyal perquè un seu company periodista es posés a tossir i així no se sentís la fressa del disparador. Les fotos les feia sense treure la càmera i sense mirar pel visor, enfocant per

Els Centelles a Carcassona el 1962. / ARXIU CENTELLES

intuïció.»

A Agustí Centelles li va quedar sempre la recança de no poder continuar exercint com a fotoperiodista, o *reporter*, tal com ell ho anomenava, encara que, marcat per la seva habitual discreció, no ho comentava sovint.

«De fet, més endavant encara va tenir la sort de poder dur a terme alguns reportatges fotogràfics, però eren sobretot de caire social, com ara concerts i altres esdeveniments», recorda el seu fill, que es mostra molt satisfet pel fet que se li hagi dedicat la gran exposició que es podrà veure a Barcelona. «Ell n'hauria estat molt content.»